

ხერხი სჯობია ღონესა

I

მეთვრამეტე საუკუნის დამდეგს ძლევამოსილმა ოსმალეთმა ხელში ჩაიგდო არა მხოლოდ ახალციხე და ბუნებისაგან საოცნებოდ მორთული მთელი ბორჯომის ხეობა, არამედ სურამისა და გორის ციხეებიც-კი. ეს უკანასკნელი სიმაგრე უფრო მეტად გაამაგრა და შიგ სამი ათასამდე მეციხოვნე ჯარი ჩასხა. ახალციხის ფაშას აწყურისა და სურამის ციხის საშუალებით განუწყვეტელი მისვლა-მოსვლა ჰქონდა გორის ციხესთან. გორის ციხიდან ოსმალს ჯარი ხშირად გამოდიოდა, მარჯვე დროს შერჩევით სარგებლობდა, ეცემოდა ახლო მდებარე სოფლებს და იკლებდა მათ დაწიოკებულ მცხოვრებთა. ატყვევებდნენ მრავალ ქართველობას, მომეტებულად ახალგაზრდა ქალ-ვაჟთა. ბევრი მათგანი მიჰყავდათ სტამბოლში და იქ კარგ ფასად ყიდდნენ. ასე მიდიოდა საქმე, სანამ ქართლის მოურაობა არ ჩაჰბარდა იმ დროის სახელოვან კაცს – გივი ამილახვარს. გივი ჩვეულებრივის მხნეობით შეუდგა თავის სამოურაოს საქმეთა მოწყობას. მან თვალი გადაავლო მომავალ მოქმედების საასპარეზო ადგილებს და მტკიცედ წარმოსთქვა: «ახალციხესა და გორის შუა ხიდია გადებული. ეს ხიდი დამყარებულია ორ ბურჯზე: აწყურისა და სურამის ციხეებზე. უწინარეს ყოვლისა, მოხსენებული ხიდი უნდა შუა ადგილას ჩავანგრიო და მით გორელი ოსმალები გავიცალო». წარმოსთქვა ეს და მაშინათვე შეუდგა თავის განზრახვის აღსრულებას. სურამის ციხე მალე წაართვა ოსმალებს, ტაშის-კარი ციხე-კოშკებით გაამაგრა; ბორჯომის ხეობაში რამდენიმე მოთარეშე რაზმები დააწყო და უბრძანა: ეხმარათ ყოველი ღონისძიება და აწყურელი ოსმალს ჯარი მუდამ ჟამს მოუსვენრობასა და შიშ ქვეშ ემყოფებინათ. როცა აქეთკენ საქმე ამნაირად მოაწყო, გივი წამოვიდა გორისაკენ. ოსმალს ჯარი მოიმწყვდია ციხეში. აქამომდე გათამამებულმა ოსმალებმა იკადრეს ციხის საფარველ ქვეშ მოკუნტვა. არა თუ სათარეშოდ ვეღარ გამოდიოდნენ, არამედ ციხის კარებიდან ფეხის გადმოდგმისაც-კი ეშინოდათ. გივის ეგონა, რომ ოსმალები ციხეში დიდხანს ვერ იბოგინებდნენ, მაგრამ მალე სრულიად სხვა აღმოჩნდა. ყოველნაირი სურსათი ბლომდა ჰქონდა ოსმალებს ციხეში შეტანილი. საქმის ვითარება-კი მოითხოვდა ციხის მალე აღებას, ქართლის შუაგულიდან ოსმალების მალე განდევნას. გივიმ შეიტყო, რომ ახალციხის ფაშა დიდძალი ჯარით ემზადებოდა ქართლზე გამოლაშქრებას და გადასწყვიტა – დაუყოვნებლივ შესდგომოდა ციხის განთავისუფლების საქმეს, ერთი კვირის განმავლობაში რამდენჯერმე სცადა ციხის აღება, მაგრამ სასოწარკვეთილებით გააფთრებული ოსმალები მედგარ წინააღმდეგობას უწევდნენ შიგნიდან. ქართველობა ბლომად იხოცებოდა, ოსმალები-კი თითქმის უვნებლად რჩებოდნენ სქელი და მაღალი კედლების საფარ-ქვეშ. ამ გარემოებამ გივი ჩააფიქრა. ერთხელ კიდევ სცადა ციხის აღება, მაგრამ როდესაც ცხადად დაინახა, რომ ეს ცდაც უწინდებურათ გათავდებოდა, ბრძოლა შესწყვიტა. ჯარის უფროსებს გადასცა რამდენიმე თვისი ახალი განკარგულება და შემდეგ ბრძანა დაშლა ჯარისა. მეომარნი მალე გაიფანტნენ აქეთ-იქით. გივიც გაჰყვა მათ უკან.

II

ამ ამბის შემდეგ გავიდა კვირანახევარი. შემოდგომის ცივი ავდრიანი დღე დადამდა. მოშავებული ცა მგლოვიარე ჭირისუფალივით დასცქეროდა ზემოდან შემოდგომურ გახუნებულ ბუნებას და ცივ წვრილ წვიმას აყრიდა, თითქო მის უბედურებას დასტირისო. მაშინდელი გორი შესდგებოდა იმ ნაწილებიდან, რომელთაც ამ ჟამად ციხის უბანი ჰქვია. ვიწრო და აქლემის ყელივით დახლაკნილ ქუჩებში ისე ჩამოხნელებულიყო, რომ კაცი თვალში წატაკებულ თითსაც-კი ვერ დაინახავდა. მცხოვრებთ გულიანად ეძინათ: ირგვლივ დამყარებულ სამარისებურ სიჩუმეს არაფერი არ არღვევდა. ყველას კარები მაგრა ჰქონდა ჩაკეტილი, სარკმლები დახშული, ისე რომ ვერსად ვერ შეამჩნევდით წმინდა სინათლის მცირეოდენ ბჟუტვასაც-კი. შუალამე მოტანებული იქნებოდა, როდესაც ჩრდილოეთის მხრიდგან გორის კალო-საბძლებს ვიღაც ცხენოსანი მოადგა. ერთი საბძლის წინ ცხენი შეაჩერა და ფრთხილად გადმოხტა ძირს. იმავე წამს ვიღაცამ მოირბინა და მოკრძალებით ჩამოართვა ალვირი.

– ბატონო, ყველანი აქ გახლავართ... – მოახსენა დაბალი ხმით.

– შანშეც აქა ბრძანდება? – იკითხა ცხენოსანმა.

– დიად, შენი ჭირიმე... აქ გახლავთ...

– ძალიან კარგი!.. ახლა მე წავალ გარსევან მღვდელთან, – ბრძანა დაბალის ხმით ახლად მოსულმა, – ვივლი ნელა და ფრთხილი ნაბიჯით. მოისაზრე ჩემი იქ მისვლის დრო და, როცა ეს იგულისხმობთ, თქვენც ყველანი დამწკრივდით სათითაოდ და ნელ-ნელა გამოსწიეთ იქითკენვე.

– ბატონი ბრძანდებით, შენი ჭირიმე.

ამის შემდეგ პირველი მოლაპარაკე გატრიალდა და ფრთხილად გასწია გორისაკენ. ცოტაოდენი სიარულის შემდეგ შევიდა ქუჩაში და ნელ-ნელა შეუდგა ციხის აღმართსა. კაიხანს იარა ამნაირად და ბოლოს შეჩერდა ერთი ქვიტკირის სახლის წინ. ფრთხილად დააკაკუნა კარები და თითქმის იმავე წამს ფრთხილადვე გაიღო ეს კარები.

– ღმერთი იყვეს თქვენი შემწე-მფარველი, – მოისმა შიგნიდან, – მობრძანდი, ბატონო გივი, მობრძანდი.

მოსულმა თავი დაღუნა და პატარა, დაბალ კარებში ნელ-ნელა იწყო შესვლა. ოთახში არა ენთო-რა, გარდა პაწია ზეთის კანდელისა, რომელიც ეკიდა ჩრდილოეთ-აღმოსავლეთის კუნჭულში წმინდა გიორგის ნაწილებიან ხატის წინ.

– აქა მშვიდობა! – წარმოსთქვა იმან, როდესაც სახლში შევიდა და კარი მოიხურა.

– ჯერ გამარჯვება და შემდეგ მშვიდობა ნუ მოგიშალოთ უფალმა! – მოისმა პასუხად სახლის პატრონისაგან.

როდესაც ახლად მოსული კანდელის მკრთალ შუქზე წარსდგა, იგი აღმოჩნდა უზარმაზარი ახოვნების დიდებული ვაჟკაცი. შავგვრემანი, მზისა და ქარისაგან შერუჯული სახე თითქმის სულ მთლად დაფარული ჰქონდა ძალზე ჭადარა-შერთული წვერ-ულვაშითა. სქელი წარბების ქვეშიდან გამოიციქრებოდნენ დიდრონი, შავი თვალები. ეჭვი არ უნდა, ეს თვალები გაჯავრების დროს სასიამოვნო სანახავი არ იქნებოდა; ამ ჟამად კი მათში იხატებოდა მედგარი, ფიქრით და ზრუნვით მოცული ჭკუის მდგომარეობა. ტანთ ეცვა შავი ფარჩის ახალუხზე მუხლებამდე ჩასული შავივე თივთიკის ჩერქეზული ჩოხა, ფეხთ კი – მოთეთრო, ღილებიანი ყარაბაღული წაღები, რომლის ყელებში ჩატანებული ჰქონდა განიერი შარვლის ტოტები. წელზე ერტყა ოქრო-ვერცხლით შეჭედილი

ხმალი და ხანჯალი. კარგა ხანს თავჩალუნული იდგა, რადგან ახოვანება მისი ვერ იმართებოდა დაბალი ოთახის ჭერ ქვეშა. შემდეგ მაღალი კალმუხის ქუდი მოიხადა და ტახტზე ჩამოჯდა, ხმალი წინ გადმოიღო, მარჯვენა ილლით დაეჭინა და მდუმარებით მიაპყრო თვალები მის წინ მდგომარე კარგა მოხუცებულ, მაგრამ ჯერ კიდევ ჭახმაკად მყოფ მღვდელს.

პირველი ბრძანებოდა იმ დროინდელი საქართველოს ერთი წარჩინებული დიდებულთაგანი, ქართლის მაშინდელი მოურავი, გივი ამილახვარი, ხოლო მეორე – ოქონის ეკლესიის მღვდელი გარსევან გარსევანიშვილი, ცნობილი მწიგნობარი და ერთგული მამულიშვილი.

– მამაო გარსევან, – წარმოსთქვა პირველმა, – რა ამბავია თქვენს გარშემო? ოსმალები ხომ არაფერსა გრძნობენ? ეჭვი ხომ არა აუღიათ-რა ჩვენ განზრახვაზე?

– ყველაფერი კარგად მიდის, ბატონო გივი... – უპასუხა მღვდელმა, – ჩვენი განზრახვა დიდი საიდუმლოებით არის დაცული, იგი ვიცით მხოლოდ თქვენ და მე.

– არა, მამაო, შანშე ერისთავმაც. იმასაც გავუზიარე.

ამ სახელის გაგონებაზე გარსევან მღვდელი სახტად დარჩა. გულხელი დაიკრიფა და გაოცებით მიაჩერდა ამილახვარს. რამდენსამე წამს მათ შორის დამყარდა სამარისებური მდუმარება. ბოლოს იგი დაარღვია გივიმ.

– ვიცი, მამაო გარსევან, რომ შანშე ჩემი მოკეთე არ არის! თუ წაქცეულს მომასწრო, ეჭვი არ უნდა, ზედ შემდგება. მაგრამ ისიც კარგად ვიცი, რომ ის მძლავრი და გამოცდილი ვაჟკაცია. თუ მე და იმის შუა მტრობამ ფეხი აიდგა, აუარებელი ბოროტება დაატყდება თავზე ჩვენს ქვეყანას. ამ საიდუმლოების გაზიარებით, დიდ პასუხსაგებელ საქმის ჩაბარებით მე მინდა მისი მოშურნე გულის მოგება, რათა ქვეყნის საკეთილოდ მოვიხმარო იმისი მხნეობა და ვაჟკაცობა!

– რომ გიღალატოს?

– არა მგონია! როცა გაუზიარე, ისე გაოცდა, რომ რამდენსამე ხანს მუნჯივით იდგა და თვალებდაჭყეტილი შემომცქეროდა. მერმე ისე აღელდა, რომ თავი ველარ შეიმაგრა და თვალცრემლიანი გადამეხვია.

– მადლობა უფალს! მადლობა უფალს!

– ამასთანავე შენც იმის რაზმში იქნები, მამაო, და თუ შენიშნო რამე...

– სულიერი შვილია... მაგრამ ასრულდება თქვენი ბრძანება, ჩვენო დიდებულო წინამძღვარო, ქართლის დიდო მოურავო. მთლად ქვეყნიერებაზე ერთი ბიჭის მეტი აღარავინ მაბადია, მაგრამ იმასაც წიწილასავით წავგლეჯ კისერს, ქვეყნის ღალატი რომ შევნიშნო.

– მამაო გარსევან, ეს არის ახლა დიდი მოურავი მიწოდე. იმედი მაქვს, რომ ესეთი შეურაცხება იქნება პირველი და უკანასკნელი. კაცი, რომელსაც ეს სახელი ერქვა, იყო მოღალატე მეფისა და ქვეყნისა.

– არა, ბატონო ჩემო! გიორგი სააკაძე მოღალატე იყო არა ქვეყნისა, არა საქართველოსი, არამედ ფიცგამტეხი მეფეებისა და ამგვარივე ზოგიერთ თავადებისა. ღალატს ღალატითვე უგო პასუხი; ეს იყო მისი დანაშაული. იმას რომ ჭკვიანი და შორგამჭვრეტი მეფე შეხვედროდა, ვინ იცის, რა მდგომარეობაში ყოფილიყო ამ ჟამად ჩვენი ქვეყანა?!.. მით უმეტეს, რომ შაჰ-აბაზი უწინ მოკვდა გიორგიზე და ამ სიკვდილის შემდეგ დიდი შფოთი და აურზაური ასტყდა მთლად სპარსეთში... ვინ იცის, შემთხვევით როგორ ისარგებლებდა სააკაძე...

– კარგი, მამაო, ახლა დრო არ არის მაგაზე ლაპარაკისა... კვლავ დავასრულოთ ეს ბაასი. ახლა კი გავჩუმდეთ; ვგონებ კარს გვიკაკუნებენ.

ორივემ სული განაბა. მართლაც მოისმა ფრთხილი კაკუნი კარებისა.

III

მოხუცმა მღვდელმა ყმაწვილკაცური სიმარდით მიიბრინა კარებთან და მეორე დაკაკუნების შემდეგ გააღო იგი. ოთახში შემოვიდა ორმოციოდე წლის, შუათანა ტანის, მხარ-ბეჭგანიერი, გივის მსგავსადვე ჩაცმულ-შეიარაღებული მშვენიერი და მედიდური სახის ვაჟკაცი. დაინახა თუ არა გივი, შესდგა, მარჯვენა ხელი აიღო მაღლა, ჯერ გულზე მიიდო, მერე ტუჩებზე და ბოლოს შუბლზედა. ქუდი მოიხადა და, მცირე თავის მოხრით, წარმოსთქვა:

– აქა მშვიდობა და ბატონ გივის გამარჯვება!

გივი ამ დროს უკვე ფეხზე იდგა. მხიარული სახით მიეგება ახლადმოსულს, ხელი გაუშვირა და ზრდილობიანად უპასუხა:

– მშვიდობა და გამარჯვება ნუ მოუშალოს უფალმა თავად შანშე ერისთავს.

შემდეგ ტახტთან მიიწვია და მოისვა გვერდით. გაისმა კვალად ფრთხილი კაკუნი კარებისა. გაღებულ კარებიდან სახლში შემოვიდა ახლად წვერ-ულვამ ამწვანებული ყმაწვილი კაცი. იქვე, კარების ახლო, შესდგა და შანშესებური ხელის მოძრაობით სალამი მისცა მხედართმთავარსა. ამის შემდეგ წამდაუწუმ იღებოდა კარი და ფეხაკრებით, ერთი მეორის შემდეგ, სახლში შემოდრიოდნენ შეიარაღებული მეომარნი. როცა უკანასკნელი მათგანიც შემოვიდა დარბაზში, სახლის პატრონმა მუხის გულის მსხვილი ურდო გაუგდო კარებს და მაგრა ჩაჰკეტა იგი. მეომარნი ორ რიგად დამწკრივდნენ; ათი წინ, ათი უკან. შანშე ერისთავი მოუდგა მათ გვერდზე. ამილახვარი წამოდგა და თვალით ანიშნა გარსევან მღვდელს. ამან იმავე წამს ოლარი ჩამოიგდო გულზე, კუნჭულში მისვენებული წმინდა გიორგის ხატი ჩამოიღო, ორივე ხელებით ასწია მაღლა და შესდგა ამილახვრის წინ. უკანასკნელმა მოიდრიკა მუხლი; ამას მიჰყვნენ დანარჩენნიც. სახლში გაისმა მორწმუნე გულიდან წამოსული ლოცვა: «ტყვეთა განმათავისუფლებელო და გლახაკთა ხელის აღმპყრობელო, სნეულთა მკურნალო, მეფეთა უძლეველო წინამძღვარო, დიდო მთავარ-მოწამეო გიორგი, შეეწიე მონასა შენსა თავადსა გივის!.. შეგვეწიე, შეგვეწიე მოსავთა და მვედრებელთა შენთა».

– შეგვეწიე, შეგვეწიე! – გაისმა ერთხმად, თითქმის ჩურჩულით, ოცდაორი მორწმუნე ადამიანის ვედრება.

გივი წამოდგა ფეხზე და მოწიწებით ემთხვია ხატს. ამგვარადვე მოიქცნენ სხვებიც. მხედართმთავარმა ქუდი დაიხურა და შემდეგ თვალი გადაავლო მეომართა პატარა გუნდს. დანაოჭებული შუბლი გაეშალა, შეკრული წარბები გაეხსნა და მთლად სახეზე მხიარულება, საიმოვნება გადაეფინა. მერე მიუბრუნდა შანშე ერისთავს და ხმამაღლა უთხრა:

– გმადლობ, შანშე! სწორედ რომ სანაქებო რაზმი შეგიდგენია!.. აქ ისეთი ვაჟკაცები არიან, რომელნიც მდეგებსაც კი პასუხს გასცემენ.

– სიტყვები რა საჭიროა, შენი ჭირიმე, ბატონო! – წარმოსთქვა ერთმა რაზმელთაგანმა, – საქმით გიჩვენებთ, რაცა ვართ, საქმით...

– მამაო გარსევან, – დაიძახა ამილახვარმა, – იცნობ შენ ამას?.. – და მიუშვირა თითი მოლაპარაკეზე. მოძღვარი დააცქერდა იმას, ვისკენაც იყო გაშვერილი

მხედართმთავრის თითი. მის წინ იდგა შუახნის, ჭალარა-შერეული, უბრალოდ ჩაცმულ-დახურული ვაჟკაცი.

– ვერა, ვერ ვიცნობ, – სთქვა მღვდელმა, – არსად მინახავს.

– მაშ ტეტია ფოცხვერაშვილს ვერ იცნობ? – კვალად გაოცებით ჰკითხა გარსევანს გივიმ, – ეგ ის არის, რომელიც ამ ერთი კვირის წინად თათრებს ციხეში გადუხტა, სამ კაცს თავები დასჭრა, წამოიღო და სრულიად უვნებლად დაახწია თავი ოცამდე თათარს, რომელნიც გაცოფებულნი მოსდევდნენ უკან.

– არ ვიცნობდი, არ მენახა! – სთქვა სახე გაბრწყინებულმა მღვდელმა, – მაგრამ მაგისი საქმეები კი ბევრი გამიგონია... – მერმე მიუახლოვდა, პირჯვარი გადასწერა და სასოებით წარმოსთქვა: – უფალმა აკურთხოს, ტეტია, შენი დალოცვილი, მძლავრი მარჯვენა.

ამის შემდეგ გივიმ ხმალი გაისწორა, შანშეს რამდენიმე სიტყვა უთხრა ჩუმიად და იწყო წასასვლელად მზადება. წინ გადუდგა გარსევან მღვდელი.

– ბატონო ჩემო, მოითმინეთ კიდევ მცირე ხანს, მობრძანდით იქითა ოთახში; სუფრა უკვე გაშლილია, ვახშამი მიირთვით, დაგვლოცეთ და მერმე გზა მშვიდობისა მოგცეთ უფალმა.

– არა, მამაო, ვახშამისთვის არა მცალია... აგერ მამლები ყვიან. გათენებისას მე უსათუოდ ღვარებში უნდა ვიყვე. იქა გროვდება ლაშქარი. თქვენ მიირთვით ვახშამი, თქვენ დამლოცეთ, – სთქვა ეს ამილახვარმა და ხელახლა მიბრუნდა შანშესკენ. როგორც სჩანდა, რაღაც უნდა ეთქვა, მაგრამ უცებ შენიშნა მისი შეწუხებული სახე და დაბლა დახრილი თავი.

– რა იყო, შანშე?.. რა მოგივიდა?.. რა ამბავია შენს თავს?.. – აღელვებული დაეკითხა მას ამილახვარი.

– მე არაფერი მომსვლია, ბატონო, – წარმოსთქვა შანშემ, – მაგრამ ერთი რამ კი ძალიან მაწუხებს.

– ბრძანე, რა არის ეგ ერთი რამ?

შანშემ აიღო თავი მაღლა, პირდაპირ შეხედა მხედართმთავარს და უპასუხა:

– თქვენ რომ ხვალ ბრძოლას გაუმართავთ ოსმალებს, მაშინ ჩვენ ციხეში ვიქნებით მომწყვდეულნი, შორიდან სეირის მაყურებლად. ეს იქნება ჩვენთვის აუტანელი სასჯელი...

გივი მიუახლოვდა ერისთავს, მეგობრულად ხელი გადასდო მხარზე და უთხრა:

– ეგეც შენი გამჭრიახობისათვის მომინდვია, ჩემო ძვირფასო შანშე!.. მოიქეც ისე, როგორც ქვეყნის საჭიროება მოითხოვდეს.

– გმადლობთ, ბატონო, გმადლობთ!.. – მოისმა მთელი რაზმის ხმა. გივიმ საერთოდ დაუკრა თავი და გასწია კარებისკენ. კარებთან შესდგა, მოტრიალდა უკან და წარმოსთქვა:

– ინებოს ჩვენმა მფარველმა დიდმა მთავარმოწამე გიორგიმ, რომ ხვალ, ბრძოლის შემდეგ ისევ პირნათლად შევხვდეთ ერთმანეთს...

IV

გათენდა დილა. შემოდგომური სიცივე ახლად კბილებამოსული ბავშვივით იკბინებოდა... მაგრამ, აგერ, აღმოსავლეთის მთებიდან ამოჰყო თავისი ბრწყინვალე თავი ცისა და ქვეყნის მანათობელმა. თვისი უთვალავი სხივები უხვად მოჰფინა მთასა და ბარსა, ცასა და ქვეყანას და მიძინებულ მომაკვდავ ბუნებას ცხოველ-

მყოფელი სითბო-სინათლით ხელახლა გაულვიდა სურვილი, იმედი სიცოცხლისა. მაღალი მთის წვეროებიდან ამაყად გადმოშირალ წმიდა გიორგის ეკლესიის ჯვარმა მზის სხივებზე იწყო ლაპლაპი. ამ ეკლესიის გადასწვრივ სამხრეთისკენ ასდევს კარგა მოზრდილი, ტყით დაბურული ხეობა ღვარებისა. ეს ხეობა ეკუთვნოდა შანშე ერისთავს. აქ უნდა შეგროვილიყო ოსმალებთან საბრძოლველად მოწვეული ლაშქარი. ამოვიდა თუ არა მზე, ამ ხეობიდან ჯერ რაღაც გაურკვეველი ხმაურობა გაისმა და მერმე ამ ხმაურობის ამტეხთაც იწყეს ნელ-ნელა გამოჩენა გორიჯვრის მთაზე. მცირე ხნის განმავლობაში ღვარების ხეობიდან ორი ათასამდე მეომარნი ამოვიდნენ და თავიანთ ათისა და ასისთავების განკარგულებით გამწვრივდნენ მთის ფერდობზე, ეკლესიისაკენ მიმავალ საურმე გზაზე. ბოლოს ქედზე გამოჩნდა თვით მხედართმთავარიც. იგი იჯდა თეთრ ყარაბაღულ ცხენზე: უკან ორასამდე შეიარაღებული ცხენოსანი მოსდევდა. როდესაც გამწვრივებულ ჯართან ჩამოვიდნენ, გვიმ ცხენი ეკლესიისაკენ მიატრიალა. მის სიახლოვეს ჩამოხტა, შევიდა მეშვიდე საუკუნის გასულს აშენებულ პაწია საყდარში; იმ ადგილას, სადაც – გადმოცემის სიტყვით – პირველწოდებულმა მოციქულმა ამართა ჯვარი, მუხლი მოიდრიკა და გულმხურვალედ ილოცა რამდენსამე წამს. გამობრძანდა თუ არა ეკლესიიდან, ხელით ანიშნა ჯარსა და იმავე წამს ჰაერში გაისმა ძველი, მამა-პაპური სალაშქრო სიმღერა: «თამარ მეფე და ხონთქარი მაღალმა ღმერთმა წაჰკიდა...»

ორი ათასი კაცის აღზნებული გულიდან ხმა კი არა, ჭექა-ქუხილი გადმოდიოდა. ამ დიდებულ სიმღერას თითქო ბანს აძლევდა მთა და ბარი, მიწა-წყალი სამშობლო ქვეყნისა. დინჯად მოდუღუნე მტკვარსა და გიჟმაჟ, მჩქეფარე ლიახვსაც თითქო შეეგნოთ მაღალი მნიშვნელობა აწინდელი ჟამისა, თავიანთი ტალღების ჩქაფა-ჩქუფით, ჩუხჩუხით და გაბმული შხუილით, თითქო ამხნევებდნენ, აქეზებდნენ საომრად გამოსულ ლაშქარსა. ეს სიმღერა მოეფინა გორსა და მთელ მის მიდამო სოფლებს... და არ დარჩენილა მათში არც ერთი მშიშარა და მხდალი, რომელსაც კი არ ასძგერებოდეს გული ამ სიმღერის გავლენითა. სიმღერის გათავების უმაღლ დამწვრივებული ჯარი დაიშალა და სათითაოდ ერთი მეორის უკან დაჰქანდა ვიწრო ბილიკზე, რომელიც მთის დაღმართზე მტკვრის ნაპირამდე ჩადიოდა. რამდენსამე წამის შემდეგ მთელი ეს ბილიკი რაღაც საზარელ ზღაპრულ გველეშაპს დაემსგავსა; სულგანაბული, საშინელის სისწრაფით გარბოდა, იხლაკნებოდა, მისრიალებდა ქვემოთკენ.

როცა ამნაირად მთელი ჯარი ჩალაგდა ძირს, ჯარის უფროსნიც ჩაჰყვნენ მათ. იმავე წამს იწყეს ორასამდე რუმბის გაბერვა და ნავტიკების მზადება. მალე ასმა ნავტიკმა იწყო სუბუქად ქანაობა მტკვრის ტალღებზე. თვითეულ ნავტიკზე ექვსი მეომარი იჯდა. მთელი რაზმი ნავტიკებისა დაიდრა და მარცხენა ნაპირისაკენ იწყო ცურაობა. ექვსასი კაცი მშვიდობით გავიდა მოხსენებულ ნაპირზე. ნავტიკები მსწრაფლ გამოტრიალდნენ უკანვე. რაღა თქმა უნდა, ციხეში მყოფ ოსმალებს ყოველივე ეს არ გამოეპარებოდათ. გამოჩნდნენ თუ არა გორიჯვრის მთაზე ქართველები, მაშინათვე ყურები ცქვიტეს: ერთმანეთს შეატყობინეს, ციხის უფროსს მოახსენეს. მალე უფროსიდან დაწყებული უკანასკნელ მეომრამდე ციხის სამხრეთის კედელს მოადგნენ და გულის კანკალით უწყეს თვალყურის დევნება ქართველი ჯარის ყოველ მოძრაობას.

როცა მოხსენებული ასი ნავტიკი მარჯვენა ნაპირიდან მარცხენისაკენ წამოვიდა, ოსმალების მრისხანებამ თოფის წამალივით იფეთქა: მორთეს საშინელი

ღრიანცელი; ხმლისა და ხანჯლის ჰაერში ტრიალით, ლანძვითა და გინებით მუქარას უხვად უთვლიდნენ ქართველებს. მეომრების ასეთი აღელვება მალე მათ წინამძღვრებსაც გადაედოთ. ეს უკანასკნელნი შეიკრიბნენ საჩქაროზე და გადასწყვიტეს – ჩასვლა მტკვრის პირად და იქ ნაწილ-ნაწილად ამოწყვეტა მთელი ქართველი ლაშქრისა. ამ გადაწყვეტილებას მეომარნი დიდის აღტაცებით მიეგებნენ. ორიოდ წამის განმავლობაში მთელი ჯარი შეიარაღდა და საშინელი ჟრიაშულით დაეშვა ციხის მაღლობიდან მტკვრის ნაპირისაკენ. ციხეში დასტოვეს ასიოდე ჯარისკაცი, რომელთა უმრავლესობა დაჭრილებისა და ავადმყოფებისაგან შესდგებოდა. ბრძანებისდაგვარად, ამათ ციხის კარი შიგნიდან მაგრად ჩაიკეტეს და, ვისაც სიარული შეეძლო, კედელზე ავიდნენ და აქედან სიამაყით უწყეს ცქერა თავიანთ მიმავალ ჯარს.

V

გივი ამილახვარი სხვადასხვა განკარგულებას აძლევდა, მაგრამ ცალი თვალი კი მუდამ ციხისკენ ეჭირა. ამის გამო ციხის კარის გაღება და იქიდან ოსმალოს ჯარის გამოსვლა მაშინვე შენიშნა. პირს ღიმილი მოადგა, სახეზე სიამოვნება გადაეფინა, თვალები გაუცოცხლდა. მიბრუნდა გორიჯვრისაკენ და სასოებით გადაიწერა პირჯვარი. აუჩქარებლივ მოახდინა რამდენიმე განკარგულება, შემოჰკრა ცხენს ქუსლი და შეაგდო მტკვარში. მას მიჰყვა ცხენოსანი ჯარი. საჩქაროზე გავიდა მეორე ნაპირას, ქვეითა მეომარნი დასძრა, ცოტა წინ წაიყვანა და მდინარე ფშნის მარჯვენა ნაპირი დააჭერინა; ცხენოსანნი გაჰყო ორად და ამ ჯარს აქეთ და იქით მხრებში ამოუყენა. ამასობაში გამოჩნდნენ ოსმალების მოწინავე რაზმებიცა. ქართველები მათ თოფის სროლით მიეგებნენ. სწორეთ ამ დროს ციხის კედელზე გამოჩნდა შანშე ერისთავი თავისი რაზმითა. მათ წინ უდგა მოხუცი გარსევან მღვდელი ოლარ-ჩამოგდებული. მარჯვენა, მალა აპყრობილ ხელში ეჭირა ჯვარი, ხოლო მარცხენით – დროშა საქართველოსი.

– გამარჯვება, გამარჯვება, საქართველოს! გაუმარჯოს ქართველ ჯარს!! – გრგვინვასავით გაისმა ჰაერში.

ოსმალებმა მიიხედეს უკან და ცხადად დაინახეს თავიანთი მომწყვდევა მახეში. თავზარდაცემულნი აირივნენ, პირი უკანვე იბრუნეს და ციხისკენ დააპირეს გაქცევა. გივი ფიცხლავ დაედევნა მათ უკან. მთელი მცხოვრებნი გორისა, დიდით პატარამდე, ქალით კაცამდე თავთავიანთ სახლის ბანებზე გამოვიდნენ და ქუჩებში ჯგუფ-ჯგუფად მიმავალ ოსმალებს სეტყვასავით დააყარეს ქვა და ლოდი. შანშე გამოვიდა ციხიდან და შეშინებულ მტერს ქორივით დაეცა მაღლიდან. გივის რაზმებიც დაეწივნენ და მაშინათვე დაერივნენ ოსმალებს. უკანასკნელთ იგრძნეს თავიანთი უნუგეშო მდგომარეობა, ყოველივე იმედი გადიწყვიტეს და ბრძოლაზე თითქმის სრულიად აიღეს ხელი. წინააღმდეგობის მაგივრად იარაღსა ჰყრიდნენ და მორჩილებას უცხადებდნენ ქართველებს. ამის გამო მოსალოდნელი სისხლის ღვრა, საბედნიეროდ, სრულიად ასცდა ამ შეტაკებასა. სულ ორმოციოდე კი აღმოჩნდა დაჭრილ-დახოცილი, და ესენიც, მომეტებულად, გორელების დამწვარი გულის მსხვერპლნი იყვნენ. გააფთრებული ქართველი მეომარნი მალე დამშვიდდნენ და, ნაცვლად დაუნდობელი მტრობისა, ძმურად ეხმარებოდნენ დაჭრილ ოსმალებს.

შემდეგ სამადლობელი პარაკლისისა, რომელიც გადახდილ იქმნა ციხეში, გვიმ მისწერა ახალციხის ფაშას: «გორის ციხე ავიღე; სამი ათასამდე ოსმალოს მეომარნი ამ ჟამად ტყვეებად მყავს დაჭერილი. თუ ერთი კვირის განმავლობაში ამოდენსავე ქართველ ტყვეებს არ გამომიგზავნი გასაცვლელად, ამათ სულ ყველას თავებს დავაყრევინებო».

ამ მუქარამ მალე გამოიღო თავისი ნაყოფი: სამი ათასი, სხვადასხვა დროს გატაცებული, ქართველი დაუბრუნდა თავიანთ ქვეყანას, თავიანთ სახლ-კარსა და ოჯახს. ამილახვარმაც პირნათლად შეასრულა თავისი სიტყვა: იმავე დღეს მთელი დატყვევებული ჯარი ოსმალებისა მშვიდობით გაისტუმრა ახალციხისკენ.